

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกรุงเทพฯ ในพงศาวดาร ร.4 ฉบับ “บริสุทธิ”

หลง ใส่ลายสือ

หนังสือประเภทพระราชพงศาวดารถือเป็นหนังสือ “หลัก” ในการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์ ว่าด้วยเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ต่าง ๆ ซึ่งการเขียนพระราชพงศาวดารก็จัดเป็นธรรมเนียมอย่างหนึ่งของราชสำนักที่ทำกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ของกรุงรัตนโกสินทร์

ในส่วนของพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์นั้น ริเริ่มทำขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่า หากไม่เรียบเรียงไว้กาลข้างหน้าเรื่องราวสำคัญในประวัติศาสตร์จะเสื่อมสูญไป จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้าบุนนาค) เป็นผู้ชำระเรียบเรียงขึ้น

ฝ่ายเจ้าพระยาทิพากรวงศ์เองได้เคยนำความรู้เรื่องต่าง ๆ มาเรียบเรียงไว้บ้างแล้วเมื่อมีพระราชดำริดังกล่าว ก็ยิ่งทำให้การงานทำงานง่ายขึ้น ได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายโดยอาศัยพระบารมีสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

การเรียบเรียงพระราชพงศาวดารจึงเริ่มขึ้นตั้งแต่ปี 2412 โดยเริ่มเรื่องตั้งแต่รัชกาลที่ 1 เป็นต้นไป จนถึงรัชกาลที่ 5 ต่อมาเมื่อมีพระราชประสงค์จะให้จัดพิมพ์พระราชพงศาวดารที่เจ้าพระยาทิพากรวงศ์และเรียบเรียงไว้แล้วนั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงตรวจชำระอีกชั้นหนึ่งก่อน โดยเริ่มต้นที่พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1 ก่อนพระราชพงศาวดารฉบับนี้ซึ่งขึ้นต้นฉบับเป็นสมุดไทย 12 เล่ม จึงมีการ “ตัดทอนเพิ่มเติม และแก้ไข” ก่อนจะออกพิมพ์ครั้งแรกในปี 2444

ครั้นถึงพระราชพงศาวดาร ฯ รัชกาลที่ 2 สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเห็นว่าฉบับนี้ยัง “บกพร่องนัก” จึงทรงนิพนธ์ขึ้นเองต่างหากอีกฉบับหนึ่ง ส่วนพระราชพงศาวดาร ฯ รัชกาลที่ 3 และ 4 ยังไม่ได้ชำระและตีพิมพ์จนกระทั่งปี 2477

อย่างไรก็ดีแม้ว่าสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ จะทรง “ชำระ” คือตัดทอนเพิ่มเติม และแก้ไข เพื่อให้ “เข้าใจเนื้อเรื่องได้ดีขึ้นกว่าเดิมบ้าง” ในการชำระพระราชพงศาวดาร แม้ว่าจะทำให้เนื้อหาบางส่วนชัดเจนขึ้น แต่ก็อาจแทรกแซงหรือรบกวนหลักฐานสำคัญได้ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเนื้อหา สำนวนโวหาร หรือทัศนคติก็ตาม ซึ่งตามหลักฐานก็ปรากฏว่าพระราชพงศาวดาร ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์นั้นถูก “ชำระ” มาก่อนชั้นหนึ่งแล้ว ก่อนจะถึงการชำระของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

คือเมื่อ “ท่านข้า” เรียบเรียงจนแล้วทั้ง 4 รัชกาล ก็นั่งก็ได้นำทูลเกล้า ฯ ถวายรัชกาลที่ 5 ทอดพระเนตร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว “ได้ทรงแก้ไขเพิ่มเติมเนื้อหาเพื่อความขึ้นอีกบ้าง” แล้วยังโปรดให้กรมหมื่นอักษรสาสนโสภณ พระยาตรีสุนทรโวหาร หลวงสารประเสริฐสืบสวน ชำระ และตรวจปฏิรูปอีกชั้นหนึ่งก่อนเก็บรักษาไว้ในหอหลวง

แต่ว่าโดยสันดานของนักอ่านพงศาวดาร ย่อมพยายามสืบค้นหาพระราชพงศาวดารฉบับ “บริสุทธิ” คือฉบับที่ยังไม่ถูกชำระ ไม่ว่าจะป็นฉบับร่าง ฉบับตัวเขียน หรืออื่น ๆ นำมาใช้ประกอบกับฉบับพิมพ์ เพื่อที่จะได้ความอันเป็นเนื้อแท้ของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ไม่มีสิ่งแปลกปลอมเจือปน

ในปีนี้จะครบ 200 ปี วันพระราชสมภพในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีหนังสือออกมามากมายหลายเล่มเพื่อเฉลิมฉลองวาระสำคัญนี้ หนังสือเล่ม “หลัก” ที่พิมพ์ออกมาตั้งแต่ต้นปีคือพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ฯ (ข้าบุนนาค) ของสำนักพิมพ์ต้นฉบับ เป็นหนังสือขนาด 16 หน้ายก 454 หน้า หนังสือเล่มนี้แตกต่างจากแนวทางเดิมของสำนักพิมพ์ไปบ้างคือ ไม่ได้ใช้ต้นฉบับ “พิมพ์หนึ่ง” มาจัดพิมพ์ต่ออายุหนังสือ แต่ได้นำต้นฉบับลายมือที่ยังไม่เคยตีพิมพ์มาก่อนมาจัดพิมพ์ในวาระสำคัญนี้

พระราชพงศาวดาร ฯ รัชกาลที่ 4 ฉบับนี้เป็นต้นฉบับลายมือที่สมเด็จพระยาเทวะวงศ์โรปการโปรดให้คัดลอกไว้ สำนักพิมพ์ต้นฉบับนำมาจัดพิมพ์โดยไม่ได้ตัดทอนแก้ไข จึงถือเป็นฉบับ “บริสุทธิ” ฉบับหนึ่ง และเมื่อเทียบกับฉบับพิมพ์ก่อนหน้านี้ ก็พบว่ามีความแตกต่างจากฉบับ “พิมพ์หนึ่ง” ปี 2477 บ้างเล็กน้อย และใกล้เคียงกับฉบับ “ครุสภา 2504” แต่ก็ไม่เหมือนกันทั้งหมด มีส่วนแตกต่างทางด้านสำนวนและเนื้อหาอยู่บางส่วน ทั้งที่มีอยู่ในฉบับนี้และไม่มีในฉบับอื่น และที่มีในฉบับอื่นแต่ขาดหายไปฉบับนี้

ส่วนที่มีอยู่ใน “ฉบับลายมือ” นี้แล้วไม่มีในฉบับอื่น ก็นับว่ามีประโยชน์ในการพิจารณาบางแง่ บางมุม อย่างมาก คือไม่เป็นเพียงแต่เป็นการเพิ่มเติมข้อมูลที่ขาดหายไปเท่านั้น เรายังได้เห็นร่องรอยและทัศนคติในการ “ชำระ” พระราชพงศาวดารอยู่ด้วย

เช่นข้อความในปี 2402 เกิดเหตุเรื่องขู้สาวระหว่างขุนสุวรรณกับเจ้าจอมช้อย ข้อความในฉบับ “ครุสภา 2504” ต่างจาก “ฉบับลายมือ” อยู่หลายแห่งโดยเฉพาะสำนวนและรายละเอียดบางอย่าง เช่น เหตุที่เรื่องนี้แดงขึ้นมา ฉบับ “ครุสภา 2504” บันทึกไว้เพียงว่า “มีผู้ทิ้งหนังสือข้างใน” แต่ “ฉบับลายมือ” ได้ให้รายละเอียดมากกว่าคือ “มีผู้เก็บหนังสือที่เขียนถึงขุนสุวรรณตกอยู่ในพระมหามณเฑียรองค์วันตก”

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นิยมนำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทลงโทษขุนสุวรรณหรืออ้ายเขียนกับอีกุหลาบแม่สื่อ ความตรงกันทั้ง 2 เล่ม คือให้
ประหารชีวิตที่วัดมัมภกระสัณ

แต่ข้อความสำคัญที่ขาดหายไปจากฉบับอื่น คือบทลงโทษของเจ้าจอมช้อย ทั้งนี้จะเป็น
เพราะการคัดลอกตกหล่นหรือจะเป็นการ “เซ็นเซอร์” ด้วยการตัดออกเนื่องจากเป็น “เรื่องข้างใน”
ก็ตาม แต่ “ฉบับลายมือ” นี้มีข้อความอันเป็นบทลงโทษเจ้าจอมช้อยดังนี้ “แต่ตัวอ้อช้อยนั้นให้ลง
พระราชอาญาหกลีบแล้วสับเสียงแล้วจำไว้” (ต้นฉบับ : 179)

อย่างไรก็ดีสาระสำคัญในพระราชพงศาวดาร ฯ รัชกาลที่ 4 นอกจากจะมีเหตุการณ์
สำคัญต่าง ๆ ในการนำสยามเปลี่ยนจาก “สยามเก่า” เป็น “สยามใหม่” แล้วนั้น คือ **ประวัติศาสตร์
ท้องถิ่นของกรุงเทพ ฯ โดยเฉพาะกรุงเทพ ฯ** ขึ้นใน เนื่องจากในรัชกาลนี้ได้เกิดสิ่งต่าง ๆ มากมายใน
พระนครที่ยังคงปรากฏมาจนถึงทุกวันนี้ เช่น ประวัติการสร้างถนนเจริญกรุง บำรุงเมือง เพ็ญนคร
ประวัติ การขุดคลองผดุงกรุงเกษม คลองภาษีเจริญ คลองมหาสวัสดิ์ การเปลี่ยนแปลงประตูกำแพง
พระบรมมหาราชวัง ประวัติการสร้างภูเขาทอง ศาลหลักเมือง รวมไปถึงการสร้างวัดวาอารามต่าง ๆ
และวัดจำนวนมากในกรุงเทพ ฯ ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงชื่อในรัชกาลนี้ เช่น วัดบางลำภูเป็นวัดสังเวช
วิทยาราม วัดดอกไม้เป็นวัดบุปผาราม วัดอัมแดงแห่งสร้างเป็นวัดศกนิภาผล เป็นต้น

ในวาระ 200 ปีรัชกาลที่ 4 นี้การทำความรู้จักกับพระมหากษัตริย์นักปราชญ์พระองค์นี้
จากพระราชพงศาวดารจากประชุมประกาศ จากพระราชหัตถเลขา หรือการเดินดูสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น
ในรัชกาลนี้ด้วยตาและรู้ที่ไปที่ไป ย่อมยิ่งใหญ่มากกว่างานเฉลิมฉลองด้วยแสงสีและสิ่งก่อสร้างใด ๆ